

DR. HIMMER PÉTER**Támpontok egy szakmai etikához****Outline of a professional ethics****Absztrakt**

A tanulmány általában az általános és szakmai etikák viszonyának kérdésével, ezen belül az általános etika és a katonai etika viszonyának kérdésével foglalkozik. Szemügyre veszi az etikai értékelés és az ítélezés általános, valamint sajátosan magyar társadalmi-történeti problémáit, és kitér a katonai cselekvés értékjellegének problémáira. Ezzel összefüggésben beszél a katonai cselekvés társadalmi beágyazottságának kérdéséről.

Kulcsszavak: etika, szaketika, katonai etika, a katonai cselekvés morális vonatkozása

Abstract

The paper deals with the relation of general ethics and professional ethics in general, still focuses on the relation of general ethics and military ethics. It concerns particularly the general and the specially hungarian form of ethical evaluation, making moral judgement, and the values of military actions. In connections of this the embeddedness of military action is claimed by the author.

Keywords: ethics, professional ethics, military ethics, morality of military action

Ha a katonai etika, azaz egy *szakmai etika*, avagy egy *hivatásetika* maradandó értékeit keressük, másfelől pedig változó elemeit szándékozunk feltérképezni, célszerű mindenekeelőtt az általános etika azon jellemzőit szemügyre venni, amelyeknek következményei megjelennek általában a szakmai etikák terepében, továbbá érdemes egy pillantást vetnünk az általános és a szakmai etika sajátos kapcsolatára, ezen belül az etikai értékelés problémáira.

1) Úgy tűnik, van egy tudomány, amely mintha azért létezne, hogy állandó problémát jelentsen az emberek többsége számára, amely két és fél évezredes története során kevés véglegest, kevés maradandót produkált, mindenkorai produktumai azonban, s egészében ő maga is, mégis, csaknem megkerülhetetlen problémaként, s nagyon is maradandó problé-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 4. szám

maként jelentkeztek mindannyiunk számára. Az etikáról van szó, amelynek *tudomány*-jellegét ma is sokan kétségbe vonják, s amely definitíve csaknem megragadhatatlan. Formailag a filozófia-tudomány egy ágáról van szó, ama nézetkomplexumról, ama teóriáról, melynek tárgya az erkölcs. Tartalmi vonatkozásban ez a teória az emberi cselekvés számos vonatkozása közül a morális elemet kísérli meg megragadni, s az érdeklődővel rendszerezetten közölni. Már e tárgyi és tartalmi vonatkozás tekintetében is többféle (egyaránt létjogosult) megközelítés létezik, hiszen például az európai (kontinentális) etikák a közvetlen magatartásszabályozó (normatív) elemekre kérdeznek rá, ezeket állítják a maguk gondolkodásának centrumába, az angolszász megközelítések inkább a célravezető módszertani elemek teoretikus tisztázását kísérlik meg. Az európai (kontinentális) eszmetörténet etikái így a „mi a jó?“, „mi a rossz?“, „mi az érték?“ kérdéstípusra válaszolnak, a La Manche-csatornán túliak pedig inkább a „hogyan tudjuk meg, mi a jó, mi a rossz, mi az érték“ kérdéskörében mozognak. Ezen túlmenően a kontinentális etikák (a továbbiakban csak ezek sorsát követem) vagy az emberi természet valamely összetevőjével, vagy az emberen kívüli tárgyi világ, azaz a természet valamely törvényével, vagy az adott társadalmi berendezkedéssel, vagy a történelemmel igyekeznek kapcsolatot keresni, míg az angolszász etikák inkább az emberi gyakorlat, a hasznosság, netán a siker kategóriáihoz próbálnak kapcsolódni. Az európai (kontinentális) eszmetörténetben így mindenekelőtt számos, úgy nevezett „levezetett“ etikával találkozhatunk, amelyek az emberi természet, vagy az embert körülvevő környezet valamely összetevőjéből próbálják 'levezetni' az etika törvényét és értékeit (Descartes, Spinoza, Pascal és mások), illetve az ezektől alapvetően különböző, az eszes lények közös morális törvényét kutató, Immanuel Kanttól származó etikával.¹ A történelemmel, illetve a társadalmi berendezkedéssel próbálja kapcsolatba hozni a helyes morális cselekvést például Lukács György, s a materiális értékvilággal például Max Scheler. Mondhatnánk tehát, amennyiben az eszmék sokféleségéről van szó, itt Európában 'jól állunk', s kiváltképp 'jól állunk' ezzel a morális pluralizmussal Közép-Európában. A magyar történelmi fejlődés sajátosságai nyomán pedig még a közép-európai átlagnál is összetettebb, problematikusabb nálunk az etika, vagy inkább az *etikák* teoretikus pozíciója. A magyar történelem mindenkori különütassága, megkésettsege, a társadalmi fejlődés alapvetően nem-szerves útja, az egyes társadalmi formációk adaptált-import kiépítése, a végig nem vitt fejlődési korszakok és a radikális irányváltások mind csak tetézik az alapvetően mindenütt, másutt is meglévő morális problémahalmazt. A visszavisszatérő feudalizmus, a többször zsákutcába szaladt polgári fejlődési kísérlet a valódi polgárosodás megkerülésével, zavaros negyedszázadaink régen is, most is... Akár az általános morális ítélezés szintjén, akár a szakmai etikákban fellépő mai gondjaink komoly hányada ilyenformán *történelmi utunkkal* mutat összefüggést.² Ma, 2015-ben elmúlt fél

¹ Immanuel Kant: Az erkölcsök metafizikájának alapvetése (1785).

² Ld. Bibó István: Eltorzult magyar alkat, zsákutcs magyar történelem (1948), Vitányi Iván: *A feudalizmus továbbélése a mai Magyarországon* Noran Libro Kiadó, Budapest, 2011., Szűcs Jenő: *Vázlat Európa három történelmi régiójáról* (Gyorsuló idő), Magvető Kiadó, Budapest, 1983.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 4. szám

évezredünk történelmében egyetlen nagy egyéniséget, és egyetlen korszakot sem tudunk megjelölni, akinek, és amelynek értékelése ne lenne problematikus, akivel, és amellyel szemben teoretikus-morális állásfoglalásunk stabil és maradandó lehetne, akire, és amelyre dominánsan pozitíve, avagy dominánsan negatíve tekinthetnénk. (A legközelebbi múlt egy érzékletes példája: míg Nagy Imre személye és 1956 októberének történései a rendszerváltás időszakában egyértelműen mércének és határkönek számítottak, napjainkra úgy a személy, mint a történeti eseménysor fényét veszítette, morálisan problematikusává vált.) Az erkölcsi elvek és értékek egyik korszakunkban sem szerveződtek racionális, harmonikus, konzisztens rendszerré. S ugyanígy a katonai etikában. Vannak továbbvihető értékeink a Ludovikás képzés klasszikus évtizedeiből, *egészsében, maradéktalanul* mégsem kapcsolódhatunk hozzá. Vannak feléleszthető értékeink a Horthy-korszakból, *egészsében* mégsem kapcsolódhatunk hozzá, s így vagyunk a Rákosi és Kádár nevével jelölhető évtizedekkel is.

Amennyiben értékek feltárásáról tisztázásáról, átmentéséről van szó, hasonlóan problematikus a *magyar jelenkor* is. Az 1989-es rendszerváltással kapcsolatos mai értékelések mind gyakrabban beszélnek zavaros negyedszázadról, melyben a négy-nyolc évenkénti kormányváltások rendre radikális irányváltást (*non plus ultra: újabban rendszerváltást*) jelentenek, s ebben a zavaros világban csak nyomokban vagyunk képesek tényleges stabilitásokat feltárni. A rendszerváltás első negyed századának elteltével alig találni társadalmi-morális kategóriát, amely már kimondásának pillanatában ne hordozna valamilyen (jobbos vagy balos) pártpolitikai jelentést, félremagyarázható zöngét. Negyedszázada nem sikerült tisztáznunk, minek is nevezzük a rendszerváltott ország társadalmi berendezkedését. E pillanatban határainkon belül és kívül nincs teoretikus lánghelme, aki képes lenne megvilágítani, miféle hagyományos társadalmi rend, miféle modifikált alakzatát építjük 1989 óta. Szocializmus ez? Kapitalizmus? Szabadversenyos? Klasszikus? Monopol? Vagy valami ezeken túli, világtörténelmileg új? Az értékisztázás szempontjából pedig kardinális problémáról van itt szó, hiszen ennek okán negyed százada *hiányzik az értékrendszer csúcsára írható, az egész alatta lévő értékhalmozat konzisztens hierarchiává szervező elem*. Negyed század fáradozásai nyomán ezért *tervezhetetlenné* vált a jövő, s *áttekinthetetlenné* vált a múlt. Nem az egytónusú, kizárólagos ideológiát hiányolom, de igenis hiányolom a világos, rövid- és hosszabb távú, s a közmegegyezés által támogatott cselekvési programot, hiányolom az átfogó stratégiát, a magánembert is orientáló világos útmutatót. Ennek híján jelenleg nem értékváltásról, nem értékzavarokról, s nem is értékválságról kell beszélnünk az etikában, hanem totális értékrelativizmusba fulladó *ad hoc*-jellegű próba-szerencse játékról, néhány politikus naponta változó tartalmú monumentális társadalmi kísérletéről. E helyzet pedig kiváltképp kedvezőtlen azon szakmai etikák tartalmainak feltárása szempontjából, amelyek az adott foglalkozás természetét tekintve az átlagosnál intenzívebb társadalmi kapcsolódást hordoznak magukban.

A katonai etika ezek egyike.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 4. szám

2) Etikáról lévén szó, célszerű szemügyre vennünk az *értékelés* néhány problémáját is, hiszen itt az etika egyik legnagyobb, alighanem mindenkori nehézségéhez érkezünk el. Etikáról van szó, s az etika köztudottan nem az egyértelműségek világa. Az etika *lényege* a mindenkori 'x'. A dilemma 'megoldását' követően is megmarad 'x', amely nem azonos a matematikai feladatokban jelenlévő ismeretlennel. A matematikai feladatok ismeretlenje a feladatok túlnyomó többségénél megoldódik, az etika ismeretlenje sohasem. Ha ezt az ikset nem találjuk, akkor biztosan nem is az etikában vagyunk. Ez az 'x' a morális feladat alapvető *megoldhatatlanságát* jelöli. Az etika ezért legjobb esetben is csak úgy funkcionál, mint az eltévedt hajós távcsövében halványan fölsejlő világítótorony. Legfeljebb orientál, támpontokat ad, kapaszkodókat kínál, de semmit sem '*mond meg*'. A '*megoldás*' szót, ha tényleg az etikában vagyunk, általában is célszerű legalábbis idézőjelbe tenni.³

Ha egyértelműségekre törő kódex ezért nem is, szakmai etika legalább a fő vonások szintjén lehetséges, bár érvényességének alapja egyelőre teoretikus értelemben tisztázhatatlan. Ha az általános etika a *módszertani* vonatkozás tekintetében nem több mint az emberi cselekvés morális aspektusára való ráközelítés (azaz *zoom in*) akkor a szakmai etika kétszeres *zoom in*, hiszen nem más, mint az emberi cselekvésen belül egy bizonyos szakmai tevékenység morális vonatkozásaira való ráközelítés. A plauzibilitás-problémák, mint bármely más szakma etikájánál megkerülhetetlenül jelentkeznek a katonai etikában is. Egyrészt fokozottan jelentkezik az általánosság és az érvényesség összefüggésének dilemmája. A szakmai etikában nem általános elvekről van szó, hanem nagyon is szűk körűekről, itt nem az általános elfogadottság jelent bizonyos garanciát az elvek helyességére, nem a közmegegyezés, hanem – mi is? Miért fogadjam el? Mi teszi érvényessé? Miért ezt fogadjam el, és nem valami mást, például a saját morális elveimet – kérdezik gyakran a témával ismerkedő hallgatók. Az általános etika, a *moralitás* tereumában a törvény '*törvény*'-jellege a törvény *egyetemesség*-igényében fogalmazódik meg. Annyiban tekintünk rá tisztelettel, amennyiben *törvény*, azaz annyiban, amennyiben egyetememes, térben és időben korlátlanul érvényes, s nem csupán átmeneti, korlátozottan érvényes viselkedésszabály. A szakterületre szűkítés, s ezzel a törvény érvényének tér- és időbeli korlátozása épp a törvény egyetemesség-igényét, azaz a törvény (ebben az értelemben felfogott) '*törvény*'-jellegét rontja le, avagy számolja fel. Az orvos-etika, a mérnök-etika, az újságíró-etika, a katonai etika, az ügyvédi etika és a többi szakmai etikák ezért (teoretikus értelemben) akár a kör négyesítőseként is felfoghatók, amennyiben az általános törvény általánosságának elvételén alapulnak, annak megszorításaiént is értelmezhetők.

Maradva az értékelésnél, ezen túlmenően jelentkezik az általános- és a specifikus etikai szempont tartalmi ellentmondásának dilemmája is. Kérdezhetjük: mi teszi érvényessé a szűk szakmai kör véleményét úgy általában, de kiváltképp abban az esetben, ha az tartalmilag ellentmond az általános morális törvénynek? Tekintsük először az általános etika és a gazdaságetika viszonyát! A humánnum legáltalánosabb szempontja például azt követeli a

³ Bővebben lásd tanulmányköteteimben: H. P.: *Etikai jellegű töredékek I és II*. Underground Kiadó, Budapest, 2011. és 2014.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 4. szám

befektető tőkés vállalkozótól, hogy embertársa munkájának eredményét – hisz’ az az övé – ne vegye el. Amint azonban átlépünk a gazdaság (értelemszerűen: a jelenkori kapitalista gazdaság) szférájába, s ezzel a gazdaságetika specifikus szférájába, ellenkező követeléssel találjuk szemben magunkat, amennyiben tőkés vállalkozónk a másik ember produktumát nem csupán elsajátíthatja, hanem el kell sajátítania. Ez a kényszer a tőkés termelés mindenkor, általános modellje. Ha nem ezt teszi, lemarad a versenyben. Így végül minél több más által termelt hasznot tud a maga számlájára utalni, annál eredményesebb gazdasáznak mondjuk őt, s fordítva: minél inkább figyel az általános morális szempontra, annál több megszerezhető hasznot veszít el.

Nézzük azután az általános etika és az ügyvédi szaketika viszonyát! E viszonyon belül élezzük ki a védőügyvéd esetét: Az emberi nem egy tagjaként az általános etika törvényei feltétlen erővel vonatkoznak rá, éppúgy, mint bármely embertársára. A moralitás egyik legáltalánosabb törvénye, hogy hazudni nem szabad. Amint azonban az ügyvédi szakmai etika szintjére lépünk, ez az igény nem csupán fölszámolódhat, hanem akár visszájára is fordulhat, hiszen az az ügyvéd, akinek védenice bizalmasan elárulta neki, hogy ő a keresett gyilkos, s nem pedig a tévedésből perbe fogott másik, e pillanattól kezdve csakis hazugság árán (legalábbis szándékosan torzított beállítással, szépítgetéssel) védheti védencét. Szakmai tekintetben annál jobb védőügyvédnek minősül, minél eredményesebben képes a bírák előtt tisztára hazudni gyilkos ügyfelét. Hazudnia kell, tehát, mégpedig virtuóz módon.

S nézzük azután a katona esetét: a humánus alaptörvénye, hogy gyilkolni nem szabad, a másik ember testi épségében szándékosan kárt tenni nem szabad. Amint azonban átlépünk a katonai cselekvés mezejére, s ezzel a specifikus szakmai etika szintjére, ez a törvény nemcsak érvénytelenné nyilvánítatik, hanem az ellenkezője mutatkozik követendőnek. Egy kemény ütközetben, ha más mód a győzelemre nem kínálkozik, gyilkolnia kell, s (amennyiben győz), katonaként annál jobbnak minősül, minél pontosabban, eredményesebben abszolválja e feladatot. (Ne felejtjük el, hogy például a Vörös Hadsereg Berlinbe érkezett katonáitól senki sem kérte számon az ütközetben történeteket. A szörnyű áron kiharcolt győzelem jó katonává, győztes katonává avatta őket.)

A kettős megítélés dilemmája egyelőre tehát nem feloldható. Ítélt a szakmai etika, és ítélt az általános etika. Az általános szempontot soha nem tehetjük félre, a szakmait pedig alkalmaznunk kell. Mindkettő emberi igény. A humánus legáltalánosabb szintjének fenntartása mellett, mely szerint a másét elvenni nem szabad, hazudni nem szabad, embert ölni nem szabad, elfogadjuk, el kell fogadnunk, hogy létezik a más munkájának hasznát bezsebelő, s ezzel elismerést kivívó gyáros, az évtizedeken át hazudozó sztárügyvéd, a háborúban embertársát legyilkoló, ám ezen az áron győzelemre jutó jeles katona.

A kettős megítélés – észre kell vennünk – a múltó idő vonatkozásában is fennáll. Másképp ítélt a jelen, s másképp a jelen pillanatból még kiszámíthatatlan jövő. (Idézzük csak fel, milyen magától értetődőnek tűnt például 1914 nyarán az Osztrák-Magyar Monarchia hadüzenete Szerbiának, s ezzel a Nagy Háború kirobbantása! Milyen komoly közmegegyezés övezte a „megállj kutya Szerbia” harcra buzdító szlogenjét, s miként fordult ugyanez a társadalmi közmegegyezés épp a maga ellentétébe négy-hat évvel később, Európa

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 4. szám

romba döntése, 15 millió ember okatlan halála után, s kiváltképp a magyarság számára 1920 után, a trianoni következmények ismeretében. Számos hasonló példát állíthatnák ide a 20. század magyar történelméből.) Tegyük hozzá (s ez a katonai cselekvéssel kapcsolatos ítékezésünknek is fontos jellemzője), a történeti ítékezés ugyan alkalmoszerű, de csaknem végtelen, pontosabban vég nélkül való. Szinte feltárhatatlan az összefüggés: mikor, miért ítél, s mikor, miért nem ítél a társadalom. A morális társadalmi ítéletnek ezért nincs időbeni végső határa. Nem tudni, meddig is tart egy-egy tett időbeni jelenléte, beszélhetünk-e egyáltalán a tettek morális vonatkozásával kapcsolatban 'utolsó hullámverésről'.

E pontról érdemes egy pillantást vetnünk általában a történelmi események morális megítélésének nehézségeire. Mindenekelőtt magát a lezajló eseménysort érdemes megkülönböztetnünk annak szinkron és diakrón érzékelésétől. A megtörténtet – belső tartalmi összetettségére tekintettel – az eszmetörténet számos jelessége értelmezi eredőként. Maga az 1956. októberi eseménysor például – éppúgy, mint bármely történelmi-társadalmi momentum – tartalmilag a sok cselekvő egyén tetteinek eredője, benne összefoglalódik a sok egyéni akarat. A maga befejezettségében, faktumjellegében először is valami megmáshíthatatlan. A megtörtént. Ezt a megtörténtet azután a mindenkori jelen, éppúgy, mint a késői utókor, számos módon véli megérteni, e megértések száma pedig épp annyi, ahányan elgondolkodnak magáról a megtörténtről. A szinkron értelmezések alapvető nehézsége az értelmező egyén 'szemtanú', avagy 'résztevő' mivoltából, 'bemártottságából', 'érintettségéből' adódik, a diakrón értelmezések pedig a (legalább részben) már láthatóvá vált következmények felől próbálják közvetíteni a megtörténtet, éspedig ugyancsak a megértő személy számára, és annak közreműködésével.⁴ *Így végül is minden történeti kérdésre számos válasz adható, s egyszerre több válasz is helyes lehet.* Miközben már a megtörténés szintjén is számos egyéni cselekvéssor zajlott le, s ezek eredőjeként foglaldott össze a *megtörtént*, az tehát, amit majd később történelemnek nevezünk, a történelem-megértések és történelem-felfogások pluralizmusa, s vele együtt a *megtörtént számunkra való sokértelműsége* természetes jelenség. Az is természetes, hogy az értelmezések végtelen sokaságában hasonló értelmezések halmazai fedezhetők fel, ami azok sokszínűségét nem redukálja, csupán csoportokká rendezi őket. Így jutunk a történelem-értelmezések mindenkor fennálló, s kitapintható alapirányaihoz.

Ráadásul nem is akárhogyan vagyunk, hanem a világnak egy különös pontján. Errefelé a történelem mostanában nem sokértelmű, de nem is egyértelmű, hanem éppen kétértelmű – mi több! *két értelmű* dolog. Errefelé a történelem (a vallással, az irodalommal, s a művészet egészével együtt) ideológiai tényező, ezért nem lehet pusztán önmaga, hanem 'kötelessége' mindenkor vagy jobbosnak, vagy balosnak lenni –, egyáltalán *valamilyennek* lenni.

⁴ Hasonló értelmezési kísérletet olvashatunk Ancsel Éva: *Etikai tanulmány a tudásról és a nem-tudásról* című kötetében. Kossuth Kiadó, Budapest, 1983. Ld. a kötetéről recenziómat: H. P. A tudás-szerzés etikai nehézségeiről. Recenzió Ancsel Éva: „Etikai tanulmány a tudásról és a nem-tudásról” című kötetéhez. Magyar Filozófiai Szemle 1992. 1-2. sz. 275-279.o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 4. szám

Itt a történelemmel kapcsolatos tisztánlátás (aminek hiányát gyakran rövidre zárt ítélezéssel próbálják elfedni), még az átlagosnál is bonyolultabb dolog. Itt hős forradalmárokat gonosztevökként börtönözhetnek be, és alkalmasint gazembereket avathatnak forradalmárokká. Errefelé időnként politikai pártok döntenek 'a történelem' mibenlétéről.

3) Kapcsoljuk hozzá mindezekhez, hogy a katonai cselekvés aligha értékelhető a társadalmi kontextus, a társadalmi előjel nélkül. „Jó katona volt, csak hát... Hitler katonája” – szoktuk mondani, vagy: „Jó, jó, csak hát évekig Rákosi kiszolgálója volt.” De e gondolkodással mire jutunk az olyan különös katona-egyénségek értékelése kapcsán, akik nem kötődtek egy-egy társadalmi alakzathoz, hanem katonák voltak mindenek előtt, s kevésbé meditáltak azon, hogy kiváló katonaként milyen társadalmi berendezkedést szolgálnak? Becsüljük-e többre például azt a Stromfeld Aurélt, aki a Monarchia őrnagyaként és alezredeseként a Nagy Háború éveiben kiválóan szolgált a Balkánon, s néhány déli városban, majd éppoly kiválóan látta el a vezérkari főnöki feladatkört a vörös diktatúra, a Tanácsköztársaság hónapjai alatt, s szerzett elévülhetetlen érdemeket a cseh-szlovák-román invázió visszaverésében?

Ha a katonai cselekvésről nem hántható le amúgy kategorikusan a társadalmi-politikai vonatkozás, akkor elengedhetetlen, hogy a katona számára mindenkor fennálljon a cselekvésével (tágasabban az életpályájával) kapcsolatos döntés lehetősége: Vajon vállalja-e feladatát akkor is, ha tisztában van vele, hogy a jelenkor szemléletében morálisan helyes (vagy akként feltüntetett) cselekvését megítéli majd a ma még kiszámíthatatlan jövő, egy még kevésbé kiszámítható szemlélettel?

Miként is létezik a katonai cselekvés értékjellege? Van e belőle valamennyi is magában a tettben, s ha igen, akkor megítélhető-e ez önmagában, a társadalmi-politikai vonatkozás nélkül? Hogy belássuk a kérdés aktualitását és gyakorlati jellegét, vegyünk szemügyre egy közelmúltbeli érvelést:

A kiindulópont: A horthysta légierő vadászpilótáinak egy egysége, mely annak idején PUMÁ-nak nevezte magát, a világháború végét jelentő győzelem napján, annak hatvanadik évfordulóján (2005-ben!), találkozózn ünnepelte magát.

„A” érvelő, aki elsőként tudósít az eseményről, így kommentálja: „Szomorú..., hogy a néhány máig élő, nyolcvanas éveiben járó, agyamosott veterán most úgy vélheti, végre rehabilitálhatja magát. [...] Vadászteljesítménnyel kétségtelenül lehet dicsekedni, háborúban azonban nagyon nem mindegy, hogy ki kire fordítja fegyverét.”⁵

„B” érvelő, aki maga is vadászpilóta volt, de vágya, hogy Puma-ként repülhessen, nem teljesülhetett, „A”-nak címzett reflexiójában előbb úgy véli, a repülők katonai teljesítménye igenis megítélhető önmagában, ezért azt mondja: „Katonák voltak, esküjükhöz híven parancsot teljesítettek...”, majd így folytatja: „Én egyformán kötelességüket teljesítő katonának tartom az amerikai és a magyar Puma-pilótát. Hat éven belül háromszor tettem katonai esküt: Először Horthy Miklósrá, utána Szálasi Ferencre, majd – négyéves szovjet hadifog-

⁵ Repülő pumák. Élet és Irodalom, 2005. május 13., 'mihagab' jelzettel.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 4. szám

ság után – Rákosi Mátyásra.” Itt állítsuk meg a szöveget, hiszen bármennyire ellentétes is a pilóta-szerző szándékával, észre kell vennünk: ezek bizony társadalmi tartalmak. A felsoroltak a magyar történelem így vagy úgy értékelt alakjai, s ráadásul – kommunikációjának egy mögöttes dimenziójában – maga a pilóta-szerző is éppen ezt szándékozik érzékeltetni a felsorolással. „Nem érzem magam esküszegőnek – folytatja –, mert mindig a hazámra esküdtem.”⁶

„C” érvelő egyszerűen számárságnak tartja, hogy az amerikai és a magyar repülők egyformán kötelességüket teljesítő katonák lennének. Szerinte „a második magyar hadsereg esetében például szerencsétlen áldozatoknak tekintjük a nácik oldalán kényszerből harcolókat, viszont a nácik elleni szövetség katonáit nem lehet a nácikkal és szövetségeseikkel összemosni.” Ez világos beszéd. Majd „B” érvelőnek, a Puma-repülésről lemaradt pilótának címezve így beszél: „Nem kívánom Önt sem minősíteni, sem megbántani, de Ön láthatólag azok közül való, akik bármilyen hatalomra gondolkodás nélkül felesküszenek.”⁷

Nem történik más: „A” és „C” érvelő szándékosan és nyíltan társadalmi-politikai tartalmak függvényében értékeli, „B” érvelő úgy véli, hogy ő nem, érvelése azonban – ezt próbáltam a példával érzékeltetni – aligha áll meg, s „C” érvelő válasza ezt világosan tisztázza is.

Az értékelés nehézségei között a katonai cselekvés társadalmi beágyazottságával mindenképpen célszerű számolnunk tehát.

E tanulmányban csupán az általános morális ítékezés, valamint ezzel összefüggésben a katonai hivatás-etika (mint a szakmai etikák egyike) néhány sajátos (előzetes) problémáját szándékoztam szemügyre venni – a katonai etikai megújításának lehetőségeit keresve.

⁶ Korchmáros István: Pumák. Élet és Irodalom, 2005. május 27.

⁷ Szász István: Néhány szó a pumavadászokról. Élet és Irodalom, 2005. június 10.